

ΠΡΟΣΟΜΟΙΩΣΗ ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ Γ ΤΑΞΗΣ

ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΤΕΤΑΡΤΗ 19 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2017

ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο:

Α. Διότι η ηθική αρετή σχετίζεται με την ευχαρίστηση και τη δυσαρέσκεια· γιατί για χάρη της ευχαρίστησης κάνουμε τιποτένια πράγματα, ενώ εξαιτίας της δυσαρέσκειας μένουμε μακριά από τα ωραία πράγματα. Γι' αυτό πρέπει να έχουμε διαπαιδαγωγηθεί από την πιο μικρή ηλικία με τέτοιο τρόπο, όπως λέει ο Πλάτωνας, ώστε και να ευχαριστιόμαστε και να χαιρόμαστε και να δυσανασχετούμε με αυτά που πρέπει· γιατί αυτή είναι η σωστή παιδεία. Δεν πρέπει όμως να το πούμε μόνο έτσι, ότι δηλαδή (η αρετή) είναι συνήθεια, αλλά και τι είδους συνήθεια (είναι). Πρέπει λοιπόν να πούμε ότι κάθε αρετή, όποιου πράγματος είναι αρετή, και το ίδιο το πράγμα το κάνει να φτάσει στην τέλεια κατάστασή του και το βοηθάει να εκτελέσει με τον πιο σωστό τρόπο το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτό, όπως για παράδειγμα, η αρετή του ματιού κάνει αξιόλογο και το μάτι και το έργο του· γιατί με την αρετή του ματιού βλέπουμε καλά.

Β1. Ο Αριστοτέλης διατυπώνει τη θέση ότι τα ευχάριστα ή δυσάρεστα συναισθήματα που συνοδεύουν τις πράξεις μας αποτελούν το κριτήριο ότι έχουν διαμορφωθεί οι έξεις, δηλαδή τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Για να αποδείξει τη θέση αυτή χρησιμοποιεί τα ακόλουθα παραδείγματα. Αρχικά, αν κανείς κρατιέται μακριά από τις σωματικές ηδονές και αυτό του προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα, τότε η αποχή του αυτή συνιστά μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι σώφρων, ενώ αν η αποχή αυτή του προκαλεί δυσάρεστα συναισθήματα, τότε δεν του έχει γίνει μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι ακόλαστος. Επομένως, δεν αρκεί να απέχει κανείς από τις σωματικές ηδονές, για να χαρακτηρίζεται σώφρων. Τον χαρακτηρισμό αυτό

τον δικαιούται, μόνο εάν η αποχή αυτή του προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα («ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος ... ἀκόλαστος»).

Επιπλέον, αν κάποιος υπομένει τους κινδύνους της μάχης ή τις αντιξοότητες της ζωής και αυτό του προκαλεί ευχάριστα ή τουλάχιστον όχι δυσάρεστα συναισθήματα, τότε αυτό είναι πια μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι ανδρείος. Αν όμως υπομένει τους κινδύνους με δυσαρέσκεια, τότε το να υπομένει τους κινδύνους δεν του έχει γίνει ακόμη μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι δειλός. Σε τελική ανάλυση, αν η πράξη ανδρείας μας ευχαριστεί, αυτό δείχνει ότι μέσα μας έχει σχηματιστεί και σταθεροποιηθεί η ἔξις να πράττουμε ανδρεία. Αντίθετα, αν μας προκαλεί λύπη η πράξη μας, η λύπη αυτή δείχνει ότι η πράξη μας δεν είναι εκδήλωση ἔξεως, αλλά είναι αντίθετη με αυτή και την φθείρει («καὶ ὁ μὲν ὑπομένων ... δειλός»).

Τα παραδείγματα που αναφέρθηκαν προηγουμένως οδηγούν τον Αριστοτέλη στη διατύπωση του συμπεράσματός του, ότι η ηθική αρετή συνδέεται με τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα συναισθήματα. Δεν αρκεί, λοιπόν, να κάνει κάποιος ηθικές πράξεις για να θεωρηθεί ότι έχει κατακτήσει τις ηθικές αρετές, αλλά και να βιώνει ευχάριστα συναισθήματα μέσα από αυτές. Αν οι πράξεις αυτές δεν προκαλούν χαρά, αλλά είναι αποτέλεσμα επιβολής και καταναγκασμού και προκαλούν δυσάρεστα συναισθήματα, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ηθικά ενάρετος αυτός που τις πράττει. Σ' αυτό το σημείο, μάλιστα, με τη σύνδεση ηθικής και συναισθημάτων, διαφαίνονται και στοιχεία ψυχολογίας, της οποίας ο Αριστοτέλης έθεσε τις βάσεις και θεωρείται θεμελιωτής της. Η ηθική συνδέεται στενά με συναισθήματα και επιθυμίες. Την ίδια ιδέα, ότι δηλαδή αἱ ἡδοναὶ καὶ αἱ λύπαι επηρεάζουν αποφασιστικά τη ζωή των ατόμων και των κοινωνιών, τη συναντούμε και στον Πλάτωνα: «νόμων δὲ περὶ διασκοπούμενων ἀνθρώπων ὀλίγου πᾶσά ἐστιν ἢ σκέψις περὶ τε τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ἐν τε πόλεσιν καὶ ἐν ἰδίῳ ἔθεσιν». Ο Αριστοτέλης όμως συστηματοποίησε περισσότερο από τον δάσκαλό του την εξέταση των συναισθημάτων, και είδε τα συναισθήματα με λιγότερη, γενικά, αυστηρότητα από εκείνον («Περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετή.»).

Είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί το περιεχόμενο που αποδίδει ο φιλόσοφος στις έννοιες της ηδονής και της λύπης. Μπορούμε να πούμε ότι διακρίνει την ηδονή σε «καλή» και «κακή». Η «καλή ηδονή» συνδέεται με την εγκράτεια και την αποχή του ανθρώπου από την «κακή ηδονή». Η λύπη μπορεί να προκύπτει

από την αδυναμία ή την απροθυμία του ανθρώπου να αποφύγει την «κακή ηδονή» και να υποβάλει τον εαυτό του στη δοκιμασία της εγκράτειας.

Σύμφωνα με το φιλόσοφο η παιδεία βοηθά το άτομο να διακρίνει τις καλές από τις κακές ηδονές και να επιλέγει τις πρώτες. Ο φιλόσοφος επισημαίνει τον κεφαλαιώδους σημασίας ρόλο που έχει η παιδεία στη διάπλαση του ήθους του ανθρώπου, η οποία πρέπει να παρέχεται από μικρή ηλικία. Προσδιορίζει την έναρξη της παιδευτικής αγωγής στην πολύ μικρή ηλικία «εὐθύς ἐκ νέων», δείχνοντας μάλλον τη μεγάλη σημασία που έχει η επίδραση των φορέων αγωγής στον αδιαμόρφωτο ακόμη άνθρωπο. Έτσι, θα επέλθει ο εθισμός σε ενάρετες - ηθικές πράξεις, ο οποίος θα συνεχιστεί και σε μεγαλύτερες ηλικίες, μέχρι να διαμορφωθούν τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα.

Στην κατακλείδα της ενότητας λοιπόν διαφαίνεται η κοινωνική διάσταση της αρετής, καθώς η πόλη (μέσω των νομοθετών), αλλά και η οικογένεια και το στενό κοινωνικό περιβάλλον είναι αυτοί που έχουν την ευθύνη για την κατάκτηση της ηθικής αρετής από τους ανθρώπους. («Διὸ δεῖ ἥχθαι ...παιδεία αὕτη ἐστίν.») Η αρετή, λοιπόν, έχει κοινωνικό χαρακτήρα, επειδή οι πράξεις μας συντελούνται μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον και έχουν αντίκτυπο στον κοινωνικό περίγυρο. Επιπλέον ο κοινωνικός περίγυρος προσδιορίζει το πόσο ηθικές είναι οι πράξεις μας και μας αποδίδει ηθικούς χαρακτηρισμούς σύμφωνα με αυτές. Τέλος κάθε κοινωνία - πολιτεία αξιολογεί ποιες πράξεις είναι ηθικές και μας υποχρεώνει με την παιδεία και την αγωγή να τις ακολουθήσουμε.

B2. Προκειμένου να προσδιοριστεί το περιεχόμενο του όρου «ἀρετή», πρέπει να καθοριστεί:

α) το προσεχές γένος της (*genus proximum*), δηλαδή το πλησιέστερο σύνολο στο οποίο εντάσσεται και

β) η ειδοποιός διαφορά της (*specifica differentia*), δηλαδή το ιδιαίτερο γνώρισμα με το οποίο η αρετή διακρίνεται από τις ομογενείς της έννοιες.

Έτσι, για να φτάσει στον καθορισμό του προσεχούς γένους αναφέρει, όπως ήδη έχουμε δει και στην προηγούμενη ενότητα, ότι η αρετή ανήκει στα «ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, πάθη, δυνάμεις, ἔξεις». Πάθη ονομάζει την επιθυμία, την οργή, τον φόβο, το θάρρος, τον φθόνο, τη χαρά, τη φιλία, το μίσος, τον πόθο, τη ζήλεια, την ευσπλαχνία, όσα δηλαδή ακολουθούνται από ευχαρίστηση ή δυσαρέσκεια. Η αρετή δεν ανήκει στα πάθη ούτε στις δυνάμεις, που είναι η δυνατότητα να

αισθανόμαστε τα πάθη. Συνεπώς το προσεχές γένος της αρετής είναι οι έξεις – δηλαδή ο χαρακτήρας που διαμορφώνει ο άνθρωπος με την στάση που επιλέγει απέναντι στα πάθη – οι οποίες, είναι αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενων ενεργειών και η ποιότητά τους εξαρτάται από την ποιότητα των ενεργειών μας. Άρα δεν αρκεί να χαρακτηρίζουμε τις αρετές έξεις, αφού αυτές διακρίνονται σε καλές και κακές, αλλά να βρούμε το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα, την ειδοποιό διαφορά που τις διαφοροποιεί από τις άλλες έξεις.

Για να αποδείξει ο Αριστοτέλης τη θέση του που αφορά τα γνωρίσματα που διαφοροποιούν την αρετή από τις άλλες έξεις, θα στηριχτεί για άλλη μια φορά στην επαγωγή. Έτσι, θα χρησιμοποιήσει δύο παραδείγματα: το ένα σχετίζεται με τα όργανα του σώματος και το άλλο με τα ζώα. Η αρετή του ματιού είναι η ιδιότητα που κάνει και το μάτι τέλειο και το βοηθά να εκτελεί σωστά το έργο για το οποίο είναι προορισμένο από τη φύση, δηλαδή να βλέπει καλά. Επιπλέον η αρετή του αλόγου είναι η ιδιότητα που και το άλογο το κάνει σπουδαίο και το βοηθά να εκτελεί σωστά το έργο για το οποίο είναι προορισμένο από τη φύση, δηλαδή το κάνει ικανό να τρέχει, να κουβαλά τον αναβάτη και να αντιμετωπίζει τους εχθρούς.

Αφού ο Αριστοτέλης είδε πώς εφαρμόζονται τα γνωρίσματα της αρετής στα άψυχα και στα ζώα, οδηγείται τώρα συμπερασματικά (με τη λέξη «δὴ») και στον άνθρωπο. Η αρετή, λοιπόν, του ανθρώπου κάνει τον άνθρωπο αγαθό και τον βοηθά να επιτελέσει σωστά το έργο για το οποίο είναι προορισμένος από τη φύση. Για την περίπτωση του ανθρώπου το επίθετο «ἀγαθός» παίρνει τη θέση του «σπουδαῖος», γιατί εδώ πια έχουμε να κάνουμε με την ηθική αρετή.

Οι έξεις είναι αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενων ενεργειών και η ποιότητά τους εξαρτάται από την ποιότητα των ενεργειών μας. Άρα, δεν αρκεί να χαρακτηρίζουμε τις αρετές έξεις, αφού αυτές διακρίνονται σε καλές και κακές, αλλά να βρούμε το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα, την ειδοποιό διαφορά που τις διαφοροποιεί από τις άλλες έξεις.

Για τον Αριστοτέλη, λοιπόν, η ειδοποιός διαφορά που κάνει μια έξη αρετή είναι:

α) να κάνει τον άνθρωπο ή το ζώο ή το πράγμα που την έχει, να βρίσκεται στην τέλεια κατάστασή του και

β) να τον / το βοηθά να εκτελεί με σωστό τρόπο το έργο για το οποίο είναι προορισμένος / ο από τη φύση.

Ο Αριστοτέλης προσδίδει στον όρο «ἀρετή» ένα ιδιαίτερο περιεχόμενο. Δεν της αποδίδει καθαρά ηθικό περιεχόμενο, αλλά είναι οποιαδήποτε θετική ικανότητα ή ιδιότητα που υπάρχει σε μεγάλο βαθμό. Συνώνυμά της μπορούν να θεωρηθούν η υπεροχή, η ανωτερότητα, το προτέρημα. Έτσι, η έννοια αυτή μπορεί να αποδοθεί τόσο στα άψυχα και στα ζώα όσο και στον άνθρωπο. Αξεχώριστη με την έννοια του τέλους είναι στον Αριστοτέλη η ιδέα ότι καθετί που δημιουργείται από τη φύση, έχει να επιτελέσει ένα συγκεκριμένο έργο: η φύση δεν δημιουργεί τίποτε μάταια. Βασική αντίληψη του Αριστοτέλη είναι ότι «ἡ φύσις οὐδὲν ποιεῖ μάτην» (= η φύση τίποτα δεν κάνει μάταια, χωρίς λόγο). Αυτό σημαίνει ότι η «φύσις» ανέθεσε, κατά τον Αριστοτέλη, σε καθετί σ' αυτό τον κόσμο ένα «έργον», έναν συγκεκριμένο προορισμό. Όταν επιτελεστεί αυτό το έργο, τότε το ον φτάνει στο τέλος, στην τελειοποίησή του, στην επίτευξη του σκοπού ύπαρξής του (τελεολογική αντίληψη). Υπάρχει, λοιπόν «έργον» του οφθαλμού, «έργον» του ίππου, «έργον» του ανθρώπου, «έργον» του χεριού και «έργον» του ποδιού. Σε άλλο σημείο στα Ἠθικὰ Νικομάχεια ο Αριστοτέλης θα μιλήσει για το «έργον» που επιτελεί ο κάθε επιμέρους «τεχνίτης» (αθλητής, αγαλματοποιός, κιθαριστής), παράλληλα με το «έργον» του ανθρώπου, που είναι «ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον ἢ μὴ ἄνευ λόγου».

B3. Σελίδα 133: «Στη Μακεδονία ...Περὶ ζώων γενέσεως, τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια.»

B4. α) ἡδονήν: ηδύποτο

ἀνδρεῖος: ανδρείκελο

νέων: νεότητα

ἤχθαι: αγωγή

ἀποδώσει: δώρο

β) ενδεής: δεῖ:

Ετυμολογία: **ῆ/ εἶπεῖν**

Οἰσοφάγος: **ἐνεγκεῖν**

Τροχαλία: δραμεῖν

Βάθρο: ἐπιβάτην

Αδίδακτο κείμενο:

Α] Όταν οι Ιμεραίοι εξέλεξαν τον Φάλαρη στρατηγὸ με ἀπόλυτη ἐξουσία και ενώ επρόκειτο να του δώσουν προσωπική φρουρά, ο Στησίχορος, αφού εξέθεσε την ἀποψή του, τους εἶπε ἓνα μῦθο, ὅτι δηλαδή ἓνα ἄλογο εἶχε αποκλειστικά στην κατοχή του ἓνα λιβάδι, ἀλλὰ ὅταν ἦρθε ἓνα ελάφι και του κατέστρεψε τη βοσκή, το ἄλογο, επειδὴ ἤθελε να τιμωρήσει το ελάφι, ρώτησε κάποιον ἄνθρωπο αν θα μπορούσε μαζί του να εκδικηθεῖ το ελάφι· ἐκεῖνος συμφώνησε, εἰάν το ἄλογο φορέσει χαλινάρι και ο ἴδιος το καβαλικάψει ἔχοντας ἀκόντια· αφού το ἄλογο συμφώνησε και αὐτὸς ἀνέβηκε ἀντὶ να πάρει το ἄλογο ἐκδίκηση, ἐγίνε το ἴδιο δούλος του ἀνθρώπου. «Ἔτσι και εσείς» εἶπε «προσέξτε μήπως, ενώ θέλετε να τιμωρήσετε τους ἐχθρούς, πάθετε το ἴδιο με το ἄλογο· γιατί το χαλινάρι ἤδη το φοράτε, αφού ἐκλέξατε στρατηγὸ με ἀπόλυτη ἐξουσία. Αν ὅμως του δώσετε προσωπική φρουρά και τον αφήσετε να ἀποκτήσει ἀπόλυτη ἐξουσία, θα εἴστε πια δούλοι του Φάλαρη.»

Β] αἰροῦνται, λειμών, τοῖς ἐλάφοις, ἀναβαίη, σφίσι(ν), σχῆς, διδόασι(ν), διαλεχθεῖσι(ν), ἵππου, ὀρῶς / ὀρώης.

Γ] 1. **στρατηγόν**= κατηγορούμενο του ἀντικειμένου **Φάλαριν** ἀπὸ το **ἐλομένων**
διδόναι= ἀντικείμενο της μτχ. **μελλόντων**, τελικό ἀπαρέμφατο

αὐτοῖς= ἔμμεσο ἀντικείμενο στο **εἶπεν**

μόνος= ομοιόπτωτος ονοματικὸς κατηγορηματικὸς προσδιορισμὸς στο **ἵππος**

τῷ ἵππῳ= ἐτερόπτωτος ονοματικὸς προσδιορισμὸς, δοτικὴ ἀντικειμενική στο **τὸ αὐτό**.

2. ἐπεὶ ἔλαφος ἦλθε.

3. Στησίχορος εἶπε τοῖς Ἱμεραίοις ὅτι, εἰ δὲ φυλακὴν δοῖεν καὶ ἀναβῆναι ἐάσαιεν / -ειαν, δουλεύσοιεν ἤδη Φαλάριδι.

Στησίχορος εἶπε τοῖς Ἱμεραίοις, εἰ δὲ φυλακὴν δοῖεν καὶ ἀναβῆναι ἐάσαιεν / -ειαν, δουλεύσειν ἤδη Φαλάριδι.

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ ΦΛΩΡΟΠΟΥΛΟΥ